

ментальних установок, котрі формувалися під впливом вікової внутрішньої та зовнішньої експансії, є надзвичайно складною справою, а тому люди продовжують триматися узвичаєної пасивної поведінки. Зміни в ментальності, котра за своєю природою є консервативною, потребують поєднання "шокової терапії", в результаті котрої людина здатна отримати новий досвід особистих національних переживань, та проведення тривалої відповідної гуманітарної політики.

У сучасних засобах масової інформації доволі розповсюдженою є теза про те, що в Україні після двох революційних хвиль вдалося сформувати громадянське суспільство. Насправді ми можемо свідчити лише про його перебування на етапі свого потенційного здійснення, настання котрого пов'язане з усвідомленням простої істини: влада та громадянське суспільство не можуть пасивно співіснувати в патерналістичних взаєминах, адже вони за визначенням є конструктивними антагоністами. Складно не погодитися з вітчизняним політологом В. Гладких, котрий зазначає, що на сьогодні ми маємо інституційно нерозвинене, слабе та розсіяне громадянське суспільство, що не в стані системно та систематично тиснути на владу та аргументовано вимагати змін [<https://daily.rbc.ua/rus/show/blesk-nishcheta-grazhdanskogo-obshchestva-1450269774.html>].

Перспективи становлення дійсного громадянського суспільства доцільно пов'язувати з поступовою відмовою від політичного патерналізму, і на сьогодні українці мають сприятливі зовнішні обставини для настання "переломного моменту" в цьому питанні, насамперед завдяки оголошенню процесу реалізації політики децентралізації влади. А відтак, в тих регіонах, де існує згуртована громада, патерналістський комплекс може бути подоланий, і громадянське суспільство може посилити власні позиції, чого не станеться за умови продовження "плекання віри" в "турботливих" можновладців при збереженні громадянської інертності.

***Ю. О. Лисенко, канд. пед. наук, доц., КЗ "ХГПА" Харків
lysenko@mail.ru***

ЗНАЧЕННЯ МИСТЕЦТВА В ОСВІТІ ЛЮДЕЙ ПОХИЛОГО ВІКУ: СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНИЙ АСПЕКТ

У процесі розбудови демократичного європейського суспільства в Україні актуалізується питання зміни підходів до освіти з урахуванням вікових особливостей особистості. Останні декілька років науковцями обговорюється проблема старіння населення, що кожного року загострюється та набуває глобалізаційного характеру. З метою взяття ситуації під контроль в різних країнах здійснюють реформи пенсійної системи, збільшують пенсійний вік, заохочують роботодавців, які виділяють посади для людей похилого віку, підтримують проекти за їх участю та багато іншого. Усі заходи спрямовані, насамперед, на раціональне використання потенціалу цієї частки населення. В Україні люди похилого віку заці-

кавлені в отриманні додаткових знань, умінь, навичок, однак часто не мають можливостей або умов для їх здобуття. Звертаючись до потреб та інтересів даної соціальної групи, а також досліджень, пов'язаних із впливом мистецтва на зазначену групу, стає зрозумілою необхідність впровадження соціально-педагогічного підходу в процес поєднання освіти та мистецтва. Це зумовлюватиме залучення відповідних фахівців, волонтерів, громадських та державних організацій для ефективного поєднання навчання з мистецтвом. Такий підхід сприятиме розвитку як самої особистості, так і побудові сприятливого освітнього середовища, гармонізації взаємодії людей похилого віку та суспільства.

Питання освіти людей "третього" віку вже неодноразово було на порядку денному в Україні, втім остаточного вирішення досі не знайшло. За останні два роки знову активізувалася увага державної влади, науковців до проблемного поля освіти людей похилого віку. С. Архипова, Т. Гуменникова, Н. Курилович, Ю. Мацкевич, Н. Чаграк та інші вивчають різні аспекти, пов'язані з освітою зазначеної вікової категорії. Однак застосування мистецтва в цьому процесі та його значення для похилих людей потребує детальнішого дослідження.

Освіта дорослих та людей похилого віку в європейських країнах ефективно функціонує з минулого століття. Розвинені держави теоретично і практично довели наявність потужного потенціалу даної вікової групи та необхідність його використання з метою інтенсифікації суспільного прогресу. Значне накопичення закордонного досвіду та розуміння необхідності впровадження такої освіти в Україні передбачає включення в цей процес не лише держави, що на законодавчому рівні має забезпечити відповідні умови для цього, а й громадськості, територіальних громад, що вивчають цю проблему "з середини" того чи іншого регіону та мають ресурси для позитивних змін.

Запровадження освітніх технологій із використанням мистецтва для людей похилого віку є перспективним, специфічним і затребуваним напрямом діяльності. Практика Німеччини доводить, що мистецтво в освіті здійснює потужний вплив на соціалізацію, соціальний розвиток не лише окремої особистості, а й суспільства в цілому. Крім того, що мистецтво є одним із засобів накопичення соціального досвіду особистості, зміни її ціннісних орієнтацій, попередження та подолання негативних проявів поведінки, розширення та відновлення соціальних зв'язків, воно також сприяє підвищенню когнітивних функцій, покращенню фізичного стану, психологічній рівновазі, налагодженню взаємодії на засадах толерантності тощо. Мистецтво сприяє пізнанню, розширенню світогляду, критичному мисленню, розвитку соціальної активності, підвищенню рівня продуктивності праці, функціонування психічних процесів, психологічному оздоровленню, що є актуальним саме для даної вікової категорії. Тому використання мистецтва в освітньому процесі людей похилого віку сприятиме ефективнішому розвитку особистості та гармонізації її відносин із оточуючими.

Оскільки люди похилого віку прагнуть до розвитку духовності, мистецтво є незамінним засобом. Практичним підтвердженням даної тези є те, що в українських територіальних центрах надання соціальних послуг на базі "Університету третього віку" функціонують факультети право-слав'я, здорового способу життя, інформаційних технологій і обов'язково мистецький (літературно-творчий, театральний, декоративно-ужитковий тощо), а також – майстерні, поетичні клуби, танцювальні студії, гуртки художньої самодіяльності тощо. Це свідчить про потребу серед літніх людей і в освіті, й у мистецтві. Тому їх інтеграція здатна вплинути на досягнення високих результатів у освітньому процесі та їх гідного застосування на благо соціуму.

Таким чином, люди похилого віку як одна з найдосвідченіших та, водночас, вразливих категорій населення серйозно ставиться до мистецтва, освіти, власного розвитку, що зумовлює необхідність нормативного забезпечення та врегулювання можливості здобувати освіту – з боку держави, розробки стратегій роботи й активізації цього процесу – з боку територіальних громад, небайдужого ставлення до проблеми, прояву активної позиції – з боку громадськості та поєднання цих досягнень за допомогою соціально-педагогічного підходу. Зважаючи на те, що мистецтво розширює можливості здійснення освітнього процесу, сприяє комунікації, розвитку соціальності, то перспективами подальших розвідок є вивчення специфіки впливу різних видів мистецтва на соціальний розвиток людей похилого віку.

*С. А. Лозниця, к.філос.н.,
ІФ імені Г.С. Сковороди НАН України, Київ
svitlana.loznytisia@gmail.com*

ГРОМАДЯНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО ТА ДЕРЖАВА: ЄДНІСТЬ ЧИ АНТИНОМІЯ?

Концепт незалежності держави часто вживається разом із такими поняттями як свобода, демократія, громадянське суспільство, адже наскільки держава є дійсно незалежною можна побачити, зокрема, з того, якою мірою в державі превалюють демократичні цінності, пов'язані з наявністю прав та свобод, і наскільки потужним є громадянське суспільство, що має бути противагою державі як інститутів. Як можна буде довідатися з невеликого екскурсу в історію зі зверненням до певних постатей і подій, надання державі абсолютної влади зазвичай спричинило появу спокуси утримати цю владу в руках однієї людини, тому не один знаний мислитель наполягав на важливості й необхідності обстоювання громадянами своїх прав та побудові громадянського суспільства. Як показує історія, насправді "розмивання" меж між демократією і одноосібним правлінням, можна сказати, відбувається досить "просто" – достатньо переконати людей в єдиноправильності своєї думки, достат-